

Innspill til utvalg som skal vurdere det etiske rammeverket for Statens pensjonsfond utland

Den norske Helsingforskomité (NHC) takker for muligheten til å komme med innspill. Vi er enige i at det er behov for å gjennomgå de etiske rammene, selv om retningslinjene sist ble endret så sent som i 2021. Ifølge Stortinget skal fondet både "sikre avkastning for nålevende og framtidige generasjoner", og ikke være "investert i selskaper som medvirker til grove etiske normbrudd".

Viktige spørsmål er både hvilke etiske normbrudd som er "grove" og hvordan en kan unngå å være investert i selskaper som begår slike normbrudd.

- Vi mener at fondet *primært* må ha god nok kapasitet til å avdekke på forhånd om et selskap det vurderer å investere i begår slike normbrudd. *Dernest* at det har kapasitet i Etikkrådet til raskt å avdekke om selskaper man er investert i begår grove etiske normbrudd og derfor ikke bør være en del av fondets portefølje.

Ifølge Finansdepartementets midlertidige retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra fondet, etter at Stortingets vedtak 4. november 2025 opphevet de da gjeldende retningslinjene, kan normbruddene både basere seg på *produktbaserte* og *adferdsbaserte* kriterier. Produkter som er utelukket omfatter tobakk, tobakksvarer, cannabis til rus, visse typer våpen eller sentrale komponenter til disse. Kraft- og gruveselskaper som baserer en vesentlig del av sin virksomhet på termisk kull.

Adferdsbaserte kriterier refererer til "grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene", "alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig og konflikt" eller "salg av våpen til stater i væpnede konflikter som benytter våpnene på måter som utgjør alvorlige og systematiske brudd på folkerettens regler for stridighetene". Også selskaper som begår alvorlig miljøskade, bidrar til klimaendringer på en uakseptabel måte, korrupsjon eller andre grove brudd på grunnleggende etiske normer skal fondet unngå å investere i.

Styrke folkerettslig forankring

Særlig når det gjelder adferdskriteriene, er det behov for å styrke fondets folkerettslige forankring. Dette gjelder også produkter som brukes til å begå folkerettsbrudd. Det er den faktiske bruken av produktene som bør vektlegges, siden mange produkter kan ha både sivil og militær anvendelse.

Norges folkerettslige forpliktelser omfatter all virksomhet i regi av statlige og lokale myndigheter. Siden fondet er heleid av den norske staten, følger det at dets virksomhet er omfattet av Norges folkerettslige forpliktelser. Fondet skal ikke bidra til folkerettsbrudd. Det må søke å håndheve Norges folkerettslige forpliktelser ved sin eierskapsutøvelse eller ved å ta selskaper ut av sin portefølje.

Selskaper som begår eller medvirker til folkerettsbrudd, kan påføre eieren ansvar. Selskaper som er deleid av Statens pensjonsfond utland, blir "litt norske" og i prinsippet underlagt Norges folkerettslige prinsipper. Hvis et selskap medvirker til krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten, folkemord eller aggresjonsforbrytelsen ved for eksempel å selge produkter som gjør de ansvarlige i stand til å utføre forbrytelsene, kan det tenkes at eieren kan bli stilt til ansvar. *Stater* som begår internasjonale kjerneforbrytelser kan bli stilt til ansvar, og det kan også *enkeltpersoner* som begår, beordrer eller unnlater å stoppe dem bli.

Et eksempel kan være selskaper som selger komponenter som gjør at missiler eller droner kan treffe ulovlige mål, som sivilbefolkningen eller sivile objekter. Slike angrep kan utgjøre en krigsforbrytelse, og ledere/eiere i et selskap som vet eller burde ha visst at deres produkter muliggjør slike forbrytelser uten å ha stoppet salget, kan bli dømt som medvirkende.

For at en eier skal bli idømt straffeansvar må vedkommende ha gitt et vesentlig bidrag til forbrytelsen, for eksempel ved finansiering av militære operasjoner som begår forbrytelsen, levering av våpen eller komponenter og med en klar forståelse av den ulovlige bruken, strategisk støtte, planlegging eller til rettelegging eller ved å ha aktivt beslutningsmakt i selskapet. Eieren må ha visst eller burde ha visst at selskapets produkter eller tjenester ville bli brukt til krigsforbrytelsene.

Den internasjonale straffedomstol (ICC) har dømt personer som ikke selv deltok fysisk, men som tilrettela forbrytelser gjennom ressurser, logistikk eller kommandoansvar. Dette prinsippet kan gjelde for eiere med faktisk kontroll eller innflytelse. Norsk rett inneholder både individuelt straffeansvar for å begå eller medvirke til internasjonale kjerneforbrytelser, uansett hvor de begås. Under norsk rett kan selskaper ilegges foretaksstraff, mens eiere og ledere kan ilegges personlig straff. Selv om en minoritetseier som Fondet normalt sett neppe vil kunne holdes strafferettslig ansvarlig, må det ha beredskap og tydelige retningslinjer for å unngå medansvar.

Slike betraktninger understreker nødvendigheten av å ha klare retningslinjer når det gjelder selskaper som begår eller medvirker til internasjonale kjerneforbrytelser.

- Hvis det ikke er mulig å påvirke selskapet til raskt å avslutte slike folkerettsbrudd, må fondet avslutte sitt eierskap for å redusere risiko.

Selskaper som bryter folkerettssanksjoner

NHC anser at både målrettede og sektorsanksjoner kan fungere som et menneskerettighets- eller folkerettsredskap. Siden USA innførte sin første Magnitskij-lovgivning i 2012, har

målrettede sanksjoner blitt videreutviklet til et internasjonalt menneskerettighetsinstrument. Som reaksjon på straffefrihet, har flere av verdens demokratiske stater og EU innført lovgivning om Magnitskij-sanksjoner. Tiltak kan rettes mot selskaper, men også mot personer som er ansvarlig for grove menneskerettighetsbrudd. Disse kan få visumnekt og miste tilgang til sine midler, som ofte er investert i Vesten.

Stortinget vedtok en ny sanksjonslov i 2021 som gir regjeringen mandat til å delta i slike sanksjoner enten når de er vedtatt av en internasjonal organisasjon (FN eller EU, for eksempel) eller når de ellers har bred internasjonal støtte ([her](#)).

Russlands angrep på Ukraina er et angrep på folkeretten: Et fast medlem av Sikkerhetsrådet, Russland, bryter FN-paktens forbud mot maktbruk, lederne der begår den internasjonale kjerneforbrytelsen "aggresjon" og daglig forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. For å forsvare folkeretten har mange demokratiske stater innført sanksjoner mot Russland. Sanksjonene er omfattende. Tradisjonelle straffetiltak mot handel, finans og tjenester, virker sammen med Magnitskij-sanksjoner, for et menneskerettslig formål.

Russlandsanksjonene ser ut til å skape presedens for fremtidige sanksjonsregimer. I september 2025 varslet EU sanksjoner mot Israel i forbindelse med brudd på internasjonal humanitær lov i Palestina.

Å sikre overholdelse av Norges folkerettslige forpliktelser kan derfor være et for snevert kriterium for fondet. Fondet bør bidra til overholdelse av folkerettssanksjoner i sin eierskapsutøvelse.

Folkerettssanksjoner i regi av Norge, EU og andre demokratiske stater skaper etiske problemstillinger for fondet. Det bør ikke eie selskaper som i praksis bidrar til å motvirke effekten av sanksjonene. Fondet bør vektlegge etterlevelse av sanksjoner som del av sin eierskapsutøvelse.

- Det etiske rammeverket bør inneholde kriterier for hvordan fondet skal forholde seg til selskaper som det viser seg vanskelig å påvirke ved forventingsdokumenter, eierskapsdialog eller stemmegivning på generalforsamlinger til å overholde folkerettssanksjoner.

At næringslivet etterlever sanksjoner, er av stor betydning for menneskerettigheter og sikkerhet. Undersøkelser Helsingforskomiteen og analyseselskapet Corisk har gjort indikerer likevel at sanksjonene omgås når det gjelder krigsviktig eksport til Russland. Tolldata viser at en rekke av selskapene fondet er investert i produserer sanksjonerte varer som ender opp i Russland.

Disse selskapene tar høy risiko. De risikerer å bryte nasjonale sanksjonslover. I særlig alvorlige tilfeller risikerer de å medvirke til internasjonale kjerneforbrytelser og kan påføre eierne straffeansvar. I tillegg kan ofre fremme søksmål mange steder i verden. Fremdeles pågår det saker i USA basert på søksmål mot selskaper som brøt sanksjonene mot apartheidstaten i Sør-Afrika. Lignende saker kan komme fra Ukraina, Palestina, Myanmar og andre konfliktområder der sanksjoner er del av bildet.

Helsingforskomiteen har i lang tid pekt på problemene rundt fondets eierskap i selskaper som bryter sanksjoner eller som selv er sanksjonerte. Høsten 2019 advarte vi fondet om høy risiko i Russland, hvor det risikerte å bryte sine etiske kriterier. Vi nevnte særlig to energiselskaper (Gazprom og Surgutneftgaz) og en bank (Sberbank). Alle tre var sanksjonerte fordi de finansierte Russlands angrep på Ukraina i 2014. Vi foreslo at sanksjoner burde vektlegges i forvaltningen, i tråd med sanksjoners økte betydning internasjonalt.

Men lite tyder på at fondet så langt har vektlagt dette. Blant annet stemte det mot benkeforslag om aktsomhet i forhold til sanksjonsbrudd på to generalforsamlinger i USA i 2023 ([her](#) og [her](#)).

Som kjent ble Fondets portefølje i Russland frosset etter storangrepet på Ukraina 24. februar 2022. Da hadde Fondet i mange år investert i selskaper som er en integrert del av Russlands krigsøkonomi. Det fantes advarsler og røde flagg. Fondet var ikke alene om å se bort fra den konteksten, men bruk av sanksjoner som indikator på risiko, kan være nyttig i fremtiden – som eksempelet med de tre russiske selskapene viser.

Det etiske rammeverket bør blant annet inkludere:

- å utarbeide et forventningsdokument om etterlevelse av sanksjoner
- etterlevelse av sanksjoner i overvåkingen og eierskapsdialog
- å ta hensyn til etterlevelse av sanksjoner i stemmegivningen på generalforsamlinger
- å vurdere å ekskludere selskaper som er sanksjonerte eller bryter sanksjonene

Vennlig hilsen,

Berit Lindeman
Generalsekretær
Den norske Helsingforskomité